

بررسی پیام های تربیتی سوره کهف برای جوانان

نامزد پوهنیار بسم الله امینی

رشته تعلیمات اسلامی، پوهنځی شرعیات، پوهنتون فراه

ایمیل: besmellahamini6500@gmail.com

چکیده

جوانان به عنوان مهم ترین سرمایه انسانی هر جامعه نقش اساسی در شکل گیری تحولات دینی، فکری، فرهنگی و اجتماعی دارند. این تحقیق با عنوان پیام های تربیتی سوره مبارکه کهف به بررسی آموزه های تربیتی این سوره و تأثیر آن بر هدایت، شخصیت سازی و توانمندسازی نسل جوان از دیدگاه قرآن کریم و سنت نبوی پرداخته است. هدف این تحقیق، تبیین مهم ترین پیام ها و اصول تربیتی سوره کهف برای جوانان، شناسایی نقش ایمان، صبر، استقامت، مدیریت زمان، انتخاب دوست صالح، تواضع، همت بلند و مسئولیت پذیری در شکل گیری شخصیت اسلامی جوان و ارائه راهکارهایی برای مصونیت آنان در برابر انحرافات فکری و اخلاقی است. این تحقیق با استفاده از روش توصیفی - تحلیلی و با بهره گیری از آیات قرآن کریم، تفاسیر معتبر، احادیث نبوی و منابع علمی مرتبط انجام شده است و داده های گردآوری شده از طریق تحلیل محتوایی مورد بررسی قرار گرفته اند. نتایج تحقیق نشان می دهد که سوره مبارکه کهف الگوی جامعی برای تربیت جوان مسلمان ارائه می کند و جوانی را دوران اوج توانایی های جسمی، فکری و معنوی انسان معرفی می نماید. همچنین یافته ها بیانگر آن است، که ایمان آگاهانه، شجاعت در دفاع از عقیده، صبر، مدیریت صحیح زمان، انتخاب همنشین صالح، همت بلند و سرمایه گذاری تربیتی بر نسل جوان، مهم ترین عوامل تقویت هویت دینی، پیش گیری از آسیب های فکری و اخلاقی و تحقق پیشرفت پایدار جامعه اسلامی به شمار می روند.

کلمات کلیدی: ایمان، تربیت اسلامی، سوره کهف، جوانان، صبر، همت، هویت دینی.

دراسة الرسائل التربوية في سورة الكهف للشباب

بسم الله امينى

الملخص

لقد لعب الشباب عبر التاريخ دوراً أساسياً كأكبر رأس مال بشري في المجتمعات، في تشكيل التحولات الفكرية والدينية والاجتماعية. يهدف هذا البحث، بمنهج وصفي - تحليلي، إلى دراسة المعارف والرسائل التربوية لسورة الكهف المباركة وتبيين وظائفها في توجيه وتمكين الجيل الشاب. تُظهر نتائج البحث أن سورة الكهف، مع تركيزها الخاص على عنصر «الشباب المؤمن»، تقدّم نموذجاً شاملاً لبناء الشخصية الإسلامية، قائم على الإيمان الواعي، والثبات العقيدي، والمسؤولية الاجتماعية. وتُعدّ قصة أصحاب الكهف، كمحور رئيسي لهذه السورة، مثلاً واضحاً على دور الإيمان، والشجاعة الأخلاق، والصبر في مواجهة الضغوط الاجتماعية والانحرافات الفكرية للشباب. وتبيّن نتائج البحث أن مرحلة الشباب، وفق القرآن الكريم، هي ذروة القدرة الجسدية والفكرية والروحية للإنسان، وأفضل فرصة لتطوير الذات، واكتساب العلم، وخدمة الدين والمجتمع، وأداء دور البناء الحضاري. كما يشير البحث إلى أن إدارة الوقت بشكل صحيح، واختيار الرفيق الصالح، وتعزيز روح التواصل، والصبر على المشكلات، والتحليّ بالعزيمة العالية، تُعدّ من أهم الرسائل التي تقدّمها سورة الكهف للشباب. وعلاوة على ذلك، تشير دراسة الآيات والأحاديث ذات الصلة إلى أن الإهمال في التربية الصحيحة للشباب يترتب عليه آثار لا يمكن تعويضها على المجتمع، في حين أن الاستثمار الفكري والتربوي في هذه الفئة يُسهم في تحقيق الصحة الاجتماعية والتقدّم المستدام. وفي المجمل، يستنتج هذا البحث أن معارف سورة الكهف يمكن أن تكون إطاراً تربوياً واستراتيجياً فعّالاً، لتعزيز الهوية الدينية والأخلاقية والاجتماعية للشباب وحمايتهم من تحديات العصر الراهن.

الكلمات المفتاحية: سورة الكهف، الشباب، التربية الإسلامية، الإيمان، الصبر، العزيمة، الهوية

الدينية

مقدمه

الحمد لله رب العالمين و الصلاة و السلام على سيدنا محمد و على آله و صحبه اجمعين . حمد و سپاس بی پایان خداوند متعال را سزااست که انسان را به دانش و اندیشه گرامی داشت و راه شناخت و آبادانی جهان را برای او گشود. درود و سلام بر حضرت محمد مصطفی (ص) پیام آور علم، هدایت و رحمت و بر خاندان و یاران گرامی ایشان باد.

جوانان در طول تاریخ بزرگترین سرمایه یک ملت بوده است، که همواره توانسته اند بزرگترین تغییرات را در عالم ماحول خود ایجاد نمایند. جوانی فصل شور انگیز زندگی و مظهر نشاط و سازندگی است. روح لطیف و قلب ظریف جوان جلوه زیبای آفرینش و صحیفه مصفا هستی است. شور زندگی و سازندگی در نگاه روشن و امیدوار جوان متجلی است. اگر شور و احساس جوانی با شعور عمیق دینی و سلاح توانای ایمان الهی تجهیز شود؛ سعادت نسل جوان و سلامت جامعه تضمین خواهد شد. مسأله اصلی در این تحقیق این است که، جوانان همواره مورد توجه مصلحان و در معرض تهاجم انسان های مفسد نیز بوده اند زیرا جوانان همانگونه که برای مصلحان هدایت شان اهمیت دارد به همان پیمانه فساد جوانان برای مفسدین حایز اهمیت می باشد. اهمیت این تحقیق در این است که، جوانان یک سرزمین بزرگترین سرمایه آن سرزمین است؛ که اگر در زمینه ای جهت دهی درست جوانان بی توجهی از طرف حکومت ها و یا مصلحان جامعه صورت بگیرد؛ آنگاه دچار چنان تاوانی خواهند شد که جبران آن امکان پذیر نخواهد بود. قرآن کریم به عنوان مهم ترین منبع هدایت و تربیت آموزه های ارزشمندی را برای رشد و پیشرفت نسل جوان ارائه کرده است. در میان سوره های قرآن کریم سوره مبارکه کهف با بیان داستان های تربیتی نقش مهمی در تقویت ایمان، استقامت، توکل، صبر و سایر ارزش های اخلاقی دارد؛ از این رو بررسی پیام های تربیتی این سوره برای جوانان از اهمیت ویژه ای برخوردار است.

اگر ما تاریخ انبیاء و ادیان آسمانی را مورد مطالعه قرار دهیم به خوبی پی می بریم که سبب بزرگترین انقلابها جوانانی بوده اند که با ایمان و دین رشد کرده بوده اند؛ چنانچه

بیشترین کسانی که اطراف انبیاء خداوند متعال جمع شده بوده اند جوانان با ایمان بوده اند. ایشان در هر مقطع از تاریخ توانسته اند به بهترین وجه از دین الهی دفاع نمایند. زمانی که ما تاریخ اسلام را نیز مورد مطالعه قرار می دهیم درمی یابیم که در تاریخ زرین اسلام نام جوانان کم سن و سال به عنوان بزرگترین فاتحان و قهرمانان ثبت شده اند. به عنوان مثال: محمد فاتح که فاتح قسطنطنیه است ۲۲ سال سن داشت. حضرت اسامه بن زید رضی الله عنه- ۱۸ سال دشت که به عنوان امیر مسلمانان بر لشکری مقرر شد که در مقابل رومیان برای جنگ می رفت.

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أُسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ عَلَى جَيْشٍ، فَطَعَنَ النَّاسُ فِي إِمَارَتِهِ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: إِنْ تَطَعْنُوا فِي إِمَارَتِهِ فَقَدْ كُنْتُمْ تَطَعُونُ فِي إِمَارَةِ أَبِيهِ مِنْ قَبْلُ، وَإِنَّمَا اللَّهُ إِنْ كَانَ خَلِيفًا لِلْإِمَارَةِ، وَإِنَّ ابْنَهُ مِنْ بَعْدِهِ خَلِيفٌ لَهَا. (البخاری، ۱۴۰۷: ۱۹).

ترجمه: عبدالله بن عمر رضی الله عنهما روایت می کند: پیامبر اکرم ﷺ اسامه بن زید را به فرماندهی لشکر گماشت. برخی در امارت او اعتراض کردند، پس پیامبر ﷺ فرمود: «اگر در فرماندهی او طعنه می زنید، پیش از این در فرماندهی پدرش نیز طعنه می زدید؛ به خدا سوگند، او شایسته امارت بود و فرزندش نیز پس از او شایسته آن است».

محمد بن قاسم فاتح سند ۱۸ سال عمر داشت. این یک نمونه کوچک از تاریخ پر افتخار جوانان مسلمان است. با وجود جایگاه مهم جوانان در اسلام و وجود درس های ارزشمند تربیتی در سوره مبارکه کهف این درس های کمتر به صورت مستقل و با رویکرد تربیت جوانان مورد بررسی قرار گرفته اند. از این رو این تحقیق درصدد است پیام های تربیتی این سوره را استخراج و نقش آن ها را در هدایت فکری، اخلاقی و اجتماعی جوانان تبیین کند. قرآن کریم نیز در سوره مبارکه کهف به موضوع جوانان اهمیت خاصی قائل شده است، که می خواهم تا معارف و پیام های این سوره مبارکه را خدمت خوانندگان عزیز تقدیم کنم.

امام ابن جریر طبری به روایت حضرت ابن عباس نقل نموده است، که وقتی آوازه نبوت آن حضرت ﷺ بر فضای شهر مکه پخش شد، قریش مکه از آن پریشان شدند. آن ها

دو نفر به نام‌های نصر بن حارث و عقبه بن ابی معیط را در مدینه منوره نزد علمای یهود فرستادند که آن‌ها عالم کتب گذشته، تورات و انجیل هستند، تا ببینند که آن‌ها در باره او چه می‌گویند؟ علمای یهود به آن‌ها گفتند که شما از آن‌ها سه چیز را به پرسید اگر آن‌ها پاسخ درستی داد بدانید که او نبی و رسول است، اگر نتوانست پاسخ درستی بدهد پس بدانید که کذب می‌گوید و پیامبر نیست؛

۱- اول از او بپرسید که در قدیم الایام جوانان که از شهر خود بیرون رفته بود حکایت آن‌ها چگونه بود؟

۲- نیز از او حالات شخصی را بپرسید که در تمام روی زمین سفر کرده بود؟

۳- سوال سوم از او نسبت به روح بپرسید که روح چه چیز است؟

بعد دو نفر قریشی به مکه برگشتند، و به قوم خود گفتند که ما یک سخن قاطع با خود آورده‌ایم و این سه سوال مذکور از آن حضرت ﷺ پرسید و رسول خدا ﷺ گفتند، فردا من جواب‌های سوالات شما را می‌دهم، ان‌شاءالله را فراموش کرد، تا پانزده روز وحی نیامد و بعد از پانزده روز جبرئیل با سوره کهف نازل شد (خرمدل، ۱۴۰۰: ۵۶۷-۵۶۸). هدف اساسی این تحقیق شناسایی و تحلیل مهم‌ترین پیام‌های تربیتی سوره مبارکه کهف برای جوانان، تبیین نقش این درس‌های در تقویت هویت دینی و اخلاقی، و ارائه راهکارهای قرآنی برای تربیت نسل جوان است. سوال اصلی در این تحقیق این است که، مهم‌ترین پیام‌های تربیتی سوره مبارکه کهف برای جوانان کدام‌اند؟ این پیام‌ها چه نقشی در تربیت و هدایت فکری، اخلاقی و اجتماعی جوانان دارند؟. یافته تحقیق بیانگر این است که جهت اصلاح و تربیت نسل جوان در جامعه اسلامی، بهترین الگوی کامل و جامع عبارت از آموزه‌های تربیتی و اصلاحی قرآن کریم می‌باشد، طوری که هر سوره‌ای از این کتاب آسمانی یک برنامه کامل جهت تربیت و رشد انسان بوده که سوره ای کهف نمونه بارز این ادعا است.

روش تحقیق

این تحقیق از نظر هدف بنیادی و از نظر ماهیت، کیفی است که با رویکرد توصیفی-تحلیلی انجام شده است. روش جمع‌آوری معلومات، اسناد (کتابخانه‌ای) بوده و معلومات

تحقیق از طریق مراجعه به قرآن کریم، تفاسیر معتبر و کتب معتبر حدیثی جمع آوری گردیده است. قلمرو تحقیق به آیات و احادیث مرتبط با موضوع تحقیق محدود شده و انتخاب منابع بر اساس اعتبار علمی و ارتباط مستقیم با موضوع صورت گرفته است. داده های به دست آمده با استفاده از تحلیل محتوای کیفی مورد بررسی قرار گرفته و مفاهیم اصلی از طریق مقایسه دیدگاه مفسران و محدثان استخراج و تفسیر شده اند. برای تأمین اعتبار علمی یافته ها، از منابع درجه یک و مورد قبول علمای علوم اسلامی استفاده شده و از نقل های ضعیف پرهیز گردیده است.

پیام های سوره کهف برای جوانان

جوانی دوره نیرو و قوت است

اگر ما خوب متوجه شویم در دنیا هر چیز یک بهاری دارد و بهار در زندگی انسان زمان جوانی او است، چون این مرحله اواسط عمر است، در همه چیزها اوسط بخش بهتر او می باشد به طور مثال در اوسط روز که آفتاب در رأس قرار می گیرد هم روشنائی و هم حرارت او مکمل و به اوج خود می رسد، به این اساس گفته می توانیم که دور جوانی دور همت، حرکت، بیداری و تازگی، بخشش، صبر در برابر مشکلات، و دور سرنوشت ساز زندگی دنیا و آخرت می باشد، و اینجاست که مبلغین و حاملین تمام ادیان اسمانی و الهی در طول تاریخ جوانان بوده است. خداوند جل جلاله در باره یاران حضرت موسی علیه سلام می فرماید: ﴿فَمَا أَمَنَ لِمُوسَى إِلَّا ذُرِّيَّةٌ مِنْ قَوْمِهِ عَلَى خَوْفٍ مِنْ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِمْ أَنْ يَفْتِنَهُمْ﴾ (یونس: ۸۳).

ترجمه: هیچ کس به موسی ایمان نیاورد مگر گروهی از مردمان قومش، (که ایمان آوردند) و از فرعون و درباریان و اشراف بنی اسرائیل می ترسیدند که (شکنجه و آزارشان رسانند) و آنان را از دین برگردانند (خرم دل، ۱۴۰۰: ۴۶).

﴿قَالَ مُجَاهِدٌ: كَانُوا أَوْلَادَ الَّذِينَ أُرْسِلَ إِلَيْهِمْ مُوسَى مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ هَلَكَ الْآبَاءُ وَبَقِيَ

الْأَبْنَاءُ.﴾ (البغوی، ۱۴۱۶: ۴، ۱۴۵)

ترجمه: (مجاهد گفت: آنان فرزندان کسانی بودند که حضرت موسی (ع) به سوی آنان از بنی اسرائیل فرستاده شده بود؛ پدران از میان رفتند، اما فرزندان باقی ماندند). یعنی در هر

زمان انقلاب ها توسط جوانان صورت گرفته جوانان در جامعه چنان حیثیت دارند به مانند ستون فقرات در وجود انسان اگر ستون فقرات اندکی ضربه یا آسیب را ببیند انسان نمی تواند کوچکترین حرکت یا فعالیت به کند چون ستون فقرات سبب شده که بدن انسان را استوار نگهدارد، جوانی نعمت بسا بزرگی است چون در دوره جوانی انسان دارای انرژی و قوت جسمی، فکری و روحی می باشد. پس در مقابل فرعون ظالم و لشکر فرعون علیه لعنه همین قشر جوان بودند که استادگی کردند و همراهی موسی علیه سلام در نهایت پادشاهی فرعون را به نصرت خداوند جل جلاله از پا درآوردند.

و همچنان الله سبحانه و تعالی می فرماید: ﴿نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ نَبَأَهُم بِالْحَقِّ إِنَّهُمْ فِتْنَةٌ

آمَنُوا بِرَبِّهِمْ وَزِدْنَاهُمْ هُدًى﴾

(کهف: ۱۳).

ترجمه: ما داستان آنان را به گونه راستین (بدون کم و کاست) برای تو بازگو می کنیم. ایشان جوانانی بودند که به پروردگارشان ایمان داشتند و ما بر (یقین) و هدایت شان افزوده بودیم. (خرم دل، ۱۴۰۰: ۵۶۸).

از این آیه مبارکه جوانان ما باید درس بگیرد کوشش بکند که ایمان خود را محکم و قوی کند قبل از همه جوانان باید بر عقیده خود راسخ باشد مطالعه عمیق راجع به عقیده نماید باور به وحدانیت خداوند متعال معلومات کافی به مذهب و منهج و به اندازه علم حتما حاصل کند تا حق و باطل خوب و خراب را با هم تمیز نماید، بعد از این که یک جوان ایمان عقیده درست و معلومات کافی بدست آورد بعد نیت خود را صحیح کرده و کمر همت را بسته و به دین، وطن و خدمت به خلق الله نماید.

پیامبر ﷺ می فرماید «اغْتَنِمْ خَمْسًا قَبْلَ خَمْسٍ: شَبَابَكَ قَبْلَ هَرَمِكَ، وَصِحَّتَكَ قَبْلَ سَقَمِكَ، وَغِنَاءَكَ قَبْلَ فَقْرِكَ، وَفَرَاغَكَ قَبْلَ شُغْلِكَ، وَحَيَاتَكَ قَبْلَ مَوْتِكَ» (الحاکم، ۱۴۲۷: ۳۴۱).

ترجمه: پیامبر ﷺ فرموده پنج چیز را قبل از پنج چیز غنیمت بشمار جوانی خود را قبل از کهن سالی یا پیری صحت خود را قبل از مریضی دارایی و ثروت خود را قبل از فقر فرصت و فراغت خود را قبل از مصروفیت و زندگی و حیات خود را قبل از موت یا مرگ.

جوانان نهایت عزیز! اگر ما با دقت متوجه این فرموده رسول معظم اسلام شویم از این پنج چیز اولین چیز را جوانی قبل از پیری ذکر کرده است یعنی به مهم بودن این مسئله دلالت می‌کند که دوران جوانی یک چانس طلایی برای انسان می‌باشد که باید از این دوران استفاده اعظمی به کند، در دوران جوانی هر عبادت به طریقه احسن می‌توان انجام داد، مانند تلاوت قرآن کریم، ادا کردن نماز، جهاد در راه خدا ادا کردن مناسک حج گرفتن روزه و غیره عبادان که هر یک از این ها به نیروی جسمی نیاز دارد، تلاوت قرآن کریم به بینایی چشم نیاز دارد به خاطر ادا کردن حروف از مخارج به دندان ها نیاز دارد که این نیرو در دوران جوانی قوی می‌باشد در زمانی پیری و کهن سالی معمولاً چشم های انسان ضعیف شده و تنبلی می‌کند و نمی‌تواند حروف قرآن را سم دید و همچنان در دوران کهن سالی دندان های معمولاً از بین می‌رود بالخصوص دندان های ثنایا و انیاب که اکثره مخارج حروف مربوط این دنداها می‌باشد (یافت های تحقیق).

ادا کردن نماز به نیرو و انرژی جسمی نیاز دارد، همچنان گرفتن روزه به نیروی بدن نیاز دارد. از این قبل ادا کردن مناسک حج به طریق احسن مثل که یک جوان میتواند انجام دهد یک کهن سال نمی‌تواند که کماحقه انجام دهد. به همین منوال جهاد کردن در راه دین و بخاطر اعلاء کلمه الله به نیروی فکری جسمی و روحی نیاز دارد و این نیرو در وجود یک جوان فراوان میباشد انسان پیرمرد و ضعیف نمی‌تواند که مشکت های جهاد را برداشت بکند. و همچنان رسول ﷺ فرموده: لَا تَزُولُ قَدَمَا ابْنِ آدَمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتَّى يُسْأَلَ عَنْ خَمْسٍ: عَنْ عُمْرِهِ فِيمَا أَفْنَاهُ، وَعَنْ شَبَابِهِ فِيمَا أَبْلَاهُ، وَعَنْ مَالِهِ مِنْ أَيْنَ اكْتَسَبَهُ، وَفِيمَا أَنْفَقَهُ، وَمَاذَا عَمِلَ فِيمَا عَلِمَ. (الترمذی، ۱۴۱۷: ۴، ۶۱۲).

ترجمه: قدم های فرزند آدم در روز قیامت از نزد پروردگارش دور ساخته نمی‌شود تا از پنج چیز مورد سؤال قرار نگیرد:

۱- از عمر خویش که در چه چیزی آن را فنا کرده است.

۲- از جوانی اش که در چه راهی آن را کهنه و فرسوده کرده است.

۳- از مال خویش که از کجا آن را به دست آورده است.

۴- از این که مال خویش را در چه راهی خرج کرده است.

۵- و از علم خویش که در آن چه عملی کرده است.

یک جوان مسلمان باید وقت خود را درست مدیریت بکند:

یک جوان مسلمان باید خوب متوجه باشد که وقت خویش را چه قسم مدیریت کنند ما گفتیم که عمر جوانی یک بهار است خیلی زود گذر می‌کند پس باید جوانان ما به هر قلم و قدم خویش مهتاتانه حرکت بکند متوجه هر ثانیه و هر لحظه عمر خود باشد. یک جوان مسلمان باید به الگوهای تاریخ ساز جوانان گذشته نظر بکند ببیند که آن‌ها چه قسم وقت خویش را مدیریت کرده بود و چگونه خدمت به دین، وطن و جامعه مسلمین کرده بودند.

نقاط که قشر جوان باید متوجه‌اش باشد.

۱- بین خود اتفاق و اتحاد داشتن: جوانان باید کوشش کند که وحدت داشته باشد و از

هر نوع اختلاف مانند: سمتی، لسانی، قومی و ... خود داری نماید چنان که خداوند

متعال می‌فرماید: ﴿وَاَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا﴾ (آل عمران: ۱۰۳).

ترجمه: و همگی به رشته (ناگسستی قرآن) خدا چنگ زنید و پراکنده نشوید. (خرم دل،

۱۴۰۰، ۶۳). جوانان ما باید کوشش کند که وحدت و همبستگی خویش نگهدارد و

در مقابل افکار غیر اسلامی یکی باشد تا هیچ وقت باطل چشم امید بر شکار کردن

جوانان مسلمانان نبندد.

۲- جوانان ما باید بین خود یگی بر دیگری فخر نکنند یکی خود را بر دیگری برتر

نپندارد. رسول الله ﷺ در حجة الوداع فرمود! «يَا أَيُّهَا النَّاسُ، أَلَا إِنَّ رَبَّكُمْ وَاحِدٌ،

وَإِنَّ أَبَاكُمْ وَاحِدٌ، أَلَا لَا فَضْلَ لِعَرَبِيٍّ عَلَى عَجَمِيٍّ، وَلَا لِعَجَمِيٍّ عَلَى عَرَبِيٍّ، وَلَا أَحْمَرٌ

عَلَى أَسْوَدَ، وَلَا أَسْوَدٌ عَلَى أَحْمَرَ، إِلَّا بِالتَّقْوَى» (مسند امام احمد، ۱۴۲۱: ۵، ۴۱۱).

ترجمه: ای مردم آگاه باشید یقیناً پروردگارتان یکی است همانا پدرتان یکی است آگاه

باشید هیچ عربی بر عجم و هیچ عجمی بر عرب؛ و هیچ سرخ بر سیاه و هیچ سیاه را

بر سرخ فضیلت نیست و اگر فضیلت است تنها بنابر پرهیزکاری است. پس معلوم شد

که معیار برتری و بزرگی در تقوی و پرهیزکاری است و بس.

۳- جوانان ما باید دارای صبر و حوصله باشد (وَلَمَّا بَرَزُوا لِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ قَالُوا رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَثَبَّتْ أَقْدَامَنَا وَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ) (البقرة: ۲۵۰).

ترجمه: هنگامی که در برابر جالوت و سپاهیان او قرار گرفتند (و لشکریان فراوان و ساز و برگ مجهز جنگی ایشان را دیدند ، به آفریدگار خویش پناه بردند و) گفتند : پروردگارا ! (بر دلهایمان آب) صبر و شکیبایی بریز و گامهایمان را ثابت و استوار بدار و ما را بر جمعیت کافران پیروز گردان. خرم دل: ۱۴۰۰: ۴۱).

جوانان مسلمان همیشه باید در همه میادین از صبر کار بگیرد خداوند جل جلاله با صابرين است و انسان صابر را دوست دارد بعضی اوقات در زمان قهر و غضب یک انسان حوصله خود را از دست میدهد و صبر نمی کند با مصیبت عظیم گرفتار شده که جبران ناپذیر است. رسول معظم اسلام می فرماید « لَيْسَ الشَّدِيدُ بِالصُّرْعَةِ لَكِنَّهُ الَّذِي يَمْلِكُ نَفْسَهُ عِنْدَ الْغَضَبِ » (البخاری، ۱۴۲۲: ۸، ۳۴۰۸)

ترجمه: شخص قوی کسی نیست که پهلوان باشد بلکه قوی و پهلوان کسی است که در زمان خشم و قهر و غضب خویش را کنترل کند.

یقیناً کنترل نمودن قهر و غضب کاری ساده نیست پس جوانان ما اگر می خواهد که بعداً باز پشیمان نشود باید چنین صفت را در وجود خود زنده بکند مقوله ای است که صبر تلخ است ولی بر شیرین دارد صبر بر سه قسم است

۱- صبر بر عبادت: مسلمانان باید بر عبادت خداوند جل جلاله صبر به کند و به شکل احسن و با حوصله کماحقه عبادت نماید.

۲- صبر بر مصیبت: نفس و شیطان علیه لعنه انسان مؤمن را به طرف مصیبت سوق میدهد پس باید مسلمان خود را کنترل بکند صبر کند و نزدیک گناه نشود.

۳- صبر بر مصیبت: در دنیا امکان ندارد که مسلمان با انواع مصیبت ها روبرو نشود پس لازم است که مسلمانان با اخص جوانان بر غم ها و پریشانی ها صبر کند. این با تجربه هم ثابت شده که کسی با این همه مشکلات به خاطر رضای خداوند مهربان صبر بکند در دنیا هم براو آسانی میاید و در آخرت پاداشت بزرگ برایش عطاء مینماید

ان شاء الله.

و همچنین خداوند جل جلاله می‌فرماید: ﴿وَالْكَاطِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ﴾ (آل عمران: ۱۳۴).

ترجمه: و (آنان کسانی اند) خشم خود را فرو می‌خورند، و از مردم گذشت می‌کنند، و (بدین وسیله در صف نیکوکاران جایگزین می‌شوند و) خداوند (هم) نیکوکاران را دوست می‌دارد. (خرم دل: ۱۴۰۰: ۶۷).

۱. انتخاب دوست نیکو

انتخاب دوست نیکو یکی از مهم‌ترین عوامل در شکل‌گیری شخصیت فردی و اجتماعی انسان به‌شمار می‌رود. انسان به‌صورت طبیعی موجودی اجتماعی است و در جریان زندگی، افکار، باورها، رفتارها و حتی سرنوشت او تا اندازه‌ی زیادی تحت تأثیر دوستان و همنشینانش قرار می‌گیرد. از دیدگاه اسلام، مسأله‌ی دوستی و انتخاب رفیق تنها یک امر اجتماعی ساده نیست، بلکه موضوعی عمیقاً تربیتی، اخلاقی و ایمانی است که پیامدهای آن هم در دنیا و هم در آخرت ظاهر می‌گردد. به همین دلیل، قرآن کریم و سنت پیامبر اکرم ﷺ با تأکید فراوان، انسان را به دقت در انتخاب دوست فراخوانده‌اند. (یافت‌های تحقیق).

قرآن کریم با بیانی هشدار دهنده به نقش تعیین‌کننده‌ی دوستان در سرنوشت انسان اشاره می‌کند، آنجا که می‌فرماید: ﴿وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلَى يَدَيْهِ يَقُولُ يَا لَيْتَنِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا * يَا وَيْلَتَى لَيْتَنِي لَمْ أَتَّخِذْ فَلَانًا خَلِيلًا﴾ (الفرقان: ۲۷-۲۸).

ترجمه: و روزی که ستمکار دست‌های خود را از شدت پشیمانی به دندان می‌گزد و می‌گوید: ای کاش همراه پیامبر راهی (به سوی هدایت) بر می‌گزیدم! ای وای بر من! کاش فلانی را دوست و یار خود نمی‌گرفتم. (خرم دل، ۱۴۰۰: ۳۲۲)

این آیات صحنه‌ای از حسرت شدید انسان در روز قیامت را ترسیم می‌کنند؛ حسرتی که ریشه در انتخاب نادرست دوست در دنیا دارد. مفسران قرآن کریم تصریح کرده‌اند که مقصود از «فلاناً خلیلاً» هر دوستی است که انسان را از راه حق دور ساخته و به گمراهی کشانده است. این بیان قرآنی نشان می‌دهد که دوستی نادرست می‌تواند حتی انسان را از همراهی با پیامبر و مسیر هدایت محروم سازد.

در جای دیگری از قرآن کریم، ماهیت واقعی بسیاری از دوستی های دنیوی آشکار می گردد؛ آنجا که خداوند متعال می فرماید:

﴿الْأَخْلَاءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا الْمُتَّقِينَ﴾ (الزخرف: ۶۷).

ترجمه: دوستان در آن روز، بعضی از آنان دشمن بعضی دیگر خواهند بود، مگر پرهیزگاران (که دوستی شان در راه خدا بوده است). (خرم دل، ۱۴۰۰: ۳۹۴)

این آیه به روشنی بیان می کند که بسیاری از دوستی ها که در دنیا بر اساس منافع، هوس ها و تمایلات نفسانی شکل گرفته اند، در روز قیامت به دشمنی تبدیل می شوند و تنها دوستی هایی پایدار خواهند ماند که بر پایه تقوا و اطاعت الهی بنا شده باشند. این اصل قرآنی، معیار اساسی برای انتخاب رفیق نیکو را مشخص می سازد و آن، تقوا و دینداری است.

سنت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نیز این حقیقت را با بیانی روشن و تربیتی تأیید می کند، آن حضرت می فرماید:

«الرَّجُلُ عَلَى دِينِ خَلِيلِهِ، فَلْيَنْظُرْ أَحَدَكُمْ مَنْ يُخَالِلُ» (أبو داود، ۱۴۳۰: ۴، ۴۰۷).

ترجمه: انسان بر روش و آیین دوست و همنشین خود است؛ پس هر یک از شما باید بنگرد که با چه کسی دوستی و همنشینی می کند. این حدیث شریف بیانگر آن است که دین، اخلاق و شیوه زندگی انسان به شدت تحت تأثیر دوست نزدیک او قرار دارد. از دیدگاه علمی نیز این سخن کاملاً قابل تأیید است، زیرا تحقیق های روان شناختی نشان می دهند که انسان ها در تعاملات نزدیک اجتماعی، به طور ناخود آگاه رفتارها و باورهای اطرافیان خود را تقلید می کنند.

پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله برای تفهیم بهتر این تأثیر، مثال بسیار روشنی ارائه کرده اند. ایشان می فرماید: «مَثَلُ الْجَلِيسِ الصَّالِحِ وَالْجَلِيسِ السَّوِّءِ كَمَثَلِ الْمِسْكِ وَنَافِخِ الْكَبِيرِ، فَحَامِلُ الْمِسْكِ إِمَّا أَنْ يُحْدِثَكَ، وَإِمَّا أَنْ تَبْتَاعَ مِنْهُ، وَإِمَّا أَنْ تَجِدَ مِنْهُ رِيحًا طَيِّبَةً، وَنَافِخُ الْكَبِيرِ إِمَّا أَنْ يُحْرِقَ ثِيَابَكَ، وَإِمَّا أَنْ تَجِدَ مِنْهُ رِيحًا خَبِيثَةً» (البخاری، ۱۴۲۲: ۷، ۱۲۵).

ترجمه: نمونه همنشین نیک و همنشین بد مانند دارنده مشک و دمنده کوره آهنگری است؛ دارنده مشک یا از عطر خود به تو می بخشد یا از او خریداری می کنی، یا دست کم بوی خوشی از او به تو می رسد؛ و دمنده کوره یا لباس تو را می سوزاند، یا بوی بدی از او به تو می رسد.

در این تشبیه، دوست نیکو به فروشندهٔ عطر و دوست بد به آهنگر تشبیه شده است؛ حتی اگر از فروشندهٔ عطر چیزی دریافت نشود، بوی خوش او سودمند است، اما همنشینی با آهنگر یا موجب آسیب مستقیم می‌شود یا اثرات ناخوشایند بر جای می‌گذارد. این تمثیل نبوی به روشنی اثر تدریجی اما عمیق دوستان را بر روح و اخلاق انسان نشان می‌دهد.

از دیدگاه علم جامعه‌شناسی نیز، گروه همسالان یکی از مهم‌ترین عوامل شکل‌دهندهٔ هویت فردی به‌شمار می‌روند. نظریه‌های یادگیری اجتماعی بیان می‌کنند که رفتارهای مثبت یا منفی از طریق مشاهده و تعامل منتقل می‌شوند. این یافته‌ها با تعالیم اسلامی کاملاً هم‌سو هستند و نشان می‌دهند که اسلام قرن‌ها پیش به حقیقتی اشاره کرده است که علم جدید امروز آن را اثبات می‌کند. از منظر سنت اسلامی، پرهیز از همنشینی با افراد نادان و ناصالح همواره مورد تأکید بوده است. پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم هشدار داده و فرموده‌اند: «مَثَلُ الْجَلِيسِ السَّوِّءِ كَالْقَيْنِ، إِنَّ لَمْ يُخْرِقْ ثِيَابَكَ أَصَابَكَ مِنْ رِيحِهِ» (مسلم، ۱۴۳۰: ۴، ۲۰۲۶).

ترجمه: نمونه همنشین بد مانند دمنده کوره آهنگری است؛ اگر لباس تو را نسوزاند، دست‌کم از بوی بد آن به تو خواهد رسید.

این حدیث نشان می‌دهد که حتی اگر انسان مستقیماً مرتکب رفتار نادرست نشود، آثار منفی دوستی با افراد ناصالح به تدریج بر اخلاق و اندیشهٔ او تأثیر خواهد گذاشت. از این رو، علمای اهل سنت تأکید کرده‌اند که معیار دوستی تنها محبت ظاهری نیست، بلکه عقل، دیانت، اخلاق و سلامت فکری نقش اساسی در انتخاب رفیق نیکو دارند.

رفیق نیکو کسی است که انسان را به یاد خداوند می‌اندازد، او را به انجام کارهای نیک تشویق می‌کند، در سختی‌ها یار و یاور است و در لغزش‌ها با خیرخواهی و دلسوزی انسان را متوجه خطا می‌سازد. چنین دوستی نه تنها در زندگی دنیوی مایهٔ آرامش و رشد است، بلکه در آخرت نیز سودمند خواهد بود. در مقابل، دوست بد ممکن است در ظاهر لذت و سرگرمی زودگذر فراهم کند، اما در درازمدت موجب سقوط اخلاقی، فکری و حتی اجتماعی انسان می‌شود.

در نتیجه، انتخاب رفیق نیکو از منظر اسلام یک تصمیم سرنوشت‌ساز است که نیازمند آگاهی، دقت و مسئولیت‌پذیری می‌باشد. قرآن کریم و سنت پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم به روشنی گواهی می‌دهند که سعادت یا شقاوت انسان تا اندازهٔ زیادی به نوع دوستان او

وابسته است. از این رو، هر فرد مسلمان وظیفه دارد پیش از برقراری دوستی های عمیق، معیارهای ایمانی، اخلاقی و عقلی را در نظر بگیرد و از همنشینی با کسانی که او را از راه حق دور می سازند، پرهیز نماید.

۲. تواضع

تواضع از مهم ترین فضایل اخلاقی است که در نظام تربیتی اسلام جایگاهی بنیادین دارد و نقش اساسی در تعالی فردی و اصلاح اجتماعی انسان ایفا می کند. تواضع به معنای فروتنی آگاهانه، دوری از خودبزرگ بینی و پذیرش حق بدون توجه به جایگاه گوینده است. انسان متواضع نه خود را برتر از دیگران می بیند و نه دیگران را خوار می شمارد، بلکه با درک حقیقت وجودی خویش و شناخت مقام ربوبیت الهی، رفتاری متعادل، محترمانه و اخلاق محور در پیش می گیرد. در اندیشه اسلامی، تواضع نشانه ضعف یا ناتوانی نیست، بلکه جلوه ای از کمال عقل، سلامت نفس و عمق ایمان محسوب می شود.

قرآن کریم در موارد متعددی تواضع را به عنوان ویژگی بارز بندگان شایسته معرفی کرده است. خداوند متعال می فرماید: ﴿وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا﴾ (الفرقان: ۶۳).

ترجمه: بندگان (خاص خداوند) رحمان کسانی اند که با آرامش و فروتنی بر زمین راه می روند، و هنگامی که نادانان ایشان را مخاطب می سازند (و سخنان زشت و ناروا می گویند)، در پاسخ سخن مسالمت آمیز و سالم می گویند. (خرم دل، ۱۴۰۰: ۳۶۵)

این آیه با بیانی دقیق، تواضع را نه تنها در رفتار ظاهری، بلکه در شیوه تعامل اجتماعی انسان ترسیم می کند. بندگان واقعی خداوند با آرامش و وقار در جامعه زندگی می کنند و حتی در مواجهه با نادانی و رفتارهای تحریک آمیز، زبان به خشونت و تکبر نمی گشایند. مفسران اهل سنت، از جمله ابن کثیر، بیان کرده اند که مراد از «هَوْنًا» فروتنی برخاسته از ایمان است، نه ذلت یا ضعف شخصیت.

در مقابل، قرآن کریم تکبر را صفتی ناپسند و عامل سقوط انسان معرفی می کند. خداوند متعال می فرماید: ﴿وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا ۚ إِنَّكَ لَنْ تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَنْ تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا﴾ (الاسراء: ۳۷).

ترجمه: و با تکبر و ناز در زمین راه مرو؛ چرا که هرگز نمی‌توانی زمین را بشکافی و هرگز در بلندی به کوه‌ها نخواهی رسید. خرم‌دل، ۱۴۰۰: ۲۸۵).

این آیه با استدلالی عقلانی، انسان را متوجه محدودیت‌های وجودی‌اش می‌سازد و غرور و خودبزرگ‌بینی را بی‌اساس معرفی می‌کند. از دیدگاه قرآن، تکبر نتیجه غفلت از حقیقت خلقت انسان و نادیده گرفتن وابستگی کامل او به خداوند متعال است، درحالی‌که تواضع حاصل معرفت و آگاهی صحیح می‌باشد.

سنت پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم نیز به صورت گسترده بر فضیلت تواضع تأکید کرده است. آن حضرت می‌فرماید: «وَمَا تَوَاضَعَ أَحَدٌ لِلَّهِ إِلَّا رَفَعَهُ اللَّهُ» (مسلم، ۱۴۳۰: ۸، ۲۱).

ترجمه: هیچ‌کس برای رضای خداوند فروتنی و تواضع نمی‌کند، مگر این‌که خداوند مقام او را بلند می‌گرداند.

این حدیث شریف اصل مهمی را بیان می‌کند و آن این‌که فروتنی برای خداوند، سبب عزت و رفعت مقام انسان می‌شود. علمای اهل سنت در شرح این حدیث تصریح کرده‌اند که مقصود از رفعت، هم رفعت معنوی نزد خداوند است و هم عزت اجتماعی در میان مردم؛ زیرا انسان متواضع به‌طور طبیعی محبوب دل‌ها می‌گردد.

پیامبر اسلام صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم نه تنها در گفتار، بلکه در رفتار نیز کامل‌ترین الگوی تواضع بودند. با وجود آن‌که رهبر امت و برترین انسان بودند، هرگز خود را بر دیگران برتری نمی‌دادند. در حدیثی آمده است که آن حضرت فرمودند: «إِنَّمَا أَنَا عَبْدٌ، أَكُلُ كَمَا يَأْكُلُ الْعَبْدُ، وَأَجْلِسُ كَمَا يَجْلِسُ الْعَبْدُ» (أحمد بن حنبل، ۱۴۲۱: ۱، ۳۷۱).

ترجمه: همانا من فقط بنده‌ای هستم؛ همان‌گونه غذا می‌خورم که بنده غذا می‌خورد و همان‌گونه می‌نشینم که بنده می‌نشیند.

این بیان روشن می‌سازد که تواضع پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم ریشه در باور عمیق ایشان به بندگی خداوند داشت و هیچ‌گونه تصنع یا ظاهرگرایی در آن وجود نداشت.

از منظر اخلاق اسلامی، تواضع رابطه مستقیمی با پذیرش حق دارد. انسان متواضع، هرگاه با حقیقتی روبه‌رو شود، حتی اگر از سوی فردی پایین‌تر از نظر اجتماعی بیان گردد، آن را می‌پذیرد. در مقابل، انسان متکبر به دلیل خودبزرگ‌بینی، از قبول حق سر باز می‌زند

و این امر او را به گمراهی می کشاند. تاریخ ادیان نشان می دهد که بسیاری از انحرافات فکری و اخلاقی، ریشه در تکبر داشته اند؛ همان گونه که ابلیس به سبب تکبر از فرمان الهی سرپیچی کرد.

از دیدگاه علمی و روان شناختی نیز، تواضع یکی از شاخصه های مهم سلامت روان و بلوغ شخصیت محسوب می شود. تحقیق ها نشان داده اند که افراد متواضع توانایی بیشتری در یادگیری، پذیرش نقد و اصلاح رفتار دارند. آنان روابط اجتماعی پایدارتر و تعارض های کمتری تجربه می کنند و در محیط های علمی و کاری موفق تر هستند. این یافته ها با تعالیم اسلامی هماهنگ است، زیرا اسلام انسان را همواره به خودشناسی، اصلاح نفس و پرهیز از غرور دعوت کرده است.

تواضع در اسلام به معنای نفی عزت نفس یا پذیرش ظلم نیست. قرآن کریم در کنار دعوت به فروتنی، انسان را به حفظ کرامت انسانی فراخوانده است. انسان متواضع در برابر خداوند و حق خاضع است، اما در برابر ظلم، ستم و باطل، با عزت و استواری می ایستد. این توازن دقیق میان تواضع و کرامت، یکی از ویژگی های برجسته اخلاق اسلامی است که آن را از افراط و تفریط مصون می دارد.

در روابط اجتماعی، تواضع نقش اساسی در ایجاد همدلی، اعتماد و همزیستی سالم دارد. جامعه ای که در آن تواضع حاکم باشد، از بسیاری از تنش ها حسادت ها و نزاع ها در امان خواهد بود. در چنین جامعه ای، معیار برتری نه ثروت و مقام بلکه تقوا، اخلاق و خدمت به دیگران است. این اصل، زیربنای عدالت اجتماعی در اندیشه اسلامی محسوب می شود.

در نتیجه، تواضع یکی از بنیادی ترین فضایل اخلاقی در اسلام است که قرآن کریم و سنت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله با تأکید فراوان بر آن پرداخته اند. این صفت اخلاقی نه تنها موجب رشد معنوی فرد می شود، بلکه اساس اصلاح اجتماعی، استحکام روابط انسانی و تحقق عدالت اخلاقی را نیز فراهم می سازد. هر اندازه که تواضع در فرد و جامعه تقویت گردد، به همان میزان از تکبر، ظلم و ناهنجاری های اخلاقی کاسته خواهد شد و مسیر تعالی انسانی هموارتر می گردد.

۳. همت جوانان

همت یکی از بنیادی‌ترین ویژگی‌های شخصیتی انسان است که نقش مهمی در شکل‌گیری رفتار، اخلاق و سرنوشت فرد و جامعه دارد. جوانی به‌عنوان مرحله‌ای از زندگی که انرژی، نیروی فکری، خلاقیت و انگیزه در اوج خود قرار دارد، بهترین فرصت برای بروز همت و توسعه استعدادهاست. قرآن کریم و سنت پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم بارها جوانان را به استفاده از این فرصت ارزشمند و به‌کارگیری توانایی‌های خود در مسیر رشد فردی و اجتماعی تشویق کرده‌اند.

قرآن کریم می‌فرماید: ﴿وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى * وَأَنَّ سَعْيَهُ سَوْفَ يُرَى﴾ (النجم: ۳۹-۴۰).

ترجمه: و این‌که برای انسان جز حاصل تلاش او نیست؛ و این‌که تلاش او به زودی دیده خواهد شد. (خرم‌دل، ۱۴۰۰: ۵۲۷)

این آیات ارزش تلاش و همت انسانی را نشان می‌دهند و تأکید دارند که نتیجه تلاش انسان در نهایت مشخص خواهد شد. مرحله جوانی بهترین فرصت برای سعی و کوشش است، زیرا ذهن و جسم در این دوره در اوج فعالیت خود قرار دارند و ظرفیت بالایی برای یادگیری، خلاقیت و پیشرفت دارند.

جوانان با همت می‌توانند نه تنها زندگی شخصی خود را موفق کنند، بلکه جامعه خود را نیز متحول سازند. قرآن کریم در سوره آل عمران می‌فرماید: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ (آل عمران: ۲۰۰)

ترجمه: ای کسانی که ایمان آورده‌اید! شکیبایی کنید، و (در برابر دشمنان) استقامت و پایداری ورزید، و آماده و مراقب باشید، و از خدا بترسید (و پرهیزگاری کنید)، باشد که رستگار شوید. (خرم‌دل، ۱۴۰۰: ۷۶)

در این آیه، صبر، استقامت و تقوا به‌عنوان عناصر همت بلند معرفی شده‌اند. جوانی که این ویژگی‌ها را در خود تقویت کند، در برابر مشکلات و چالش‌های زندگی مقاومت خواهد کرد و نقش مؤثری در جامعه ایفا خواهد نمود.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نیز در احادیث خود، جوانان را به استفاده کامل از دوران جوانی ترغیب کرده‌اند:

«اعْتَبِرْ خَمْسًا قَبْلَ خَمْسٍ: شَبَابَكَ قَبْلَ هَرَمِكَ، وَصِحَّتَكَ قَبْلَ سَقَمِكَ، وَغِنَاكَ قَبْلَ فَقْرِكَ، وَفَرَاغَكَ قَبْلَ شُغْلِكَ، وَحَيَاتَكَ قَبْلَ مَوْتِكَ» (حاکم، ۱۴۱۱: ۴، ۳۴۱).

ترجمه: پنج چیز را پیش از پنج چیز غنیمت شمار: جوانی‌ات را پیش از پیری، تندرستی‌ات را پیش از بیماری، توانگری‌ات را پیش از فقر، فراغت و آسودگی‌ات را پیش از مشغولیت، و زندگی‌ات را پیش از مرگ.

این حدیث نشان می‌دهد که جوانی سرمایه‌ای ارزشمند است که تنها با همت و برنامه‌ریزی صحیح می‌توان از آن بهره کامل برد.

اسلام همت را تنها در حوزه فردی نمی‌بیند، بلکه همت و تلاش جوانان برای پیشرفت علمی، اجتماعی و اخلاقی جامعه نیز اهمیت دارد. قرآن کریم نمونه‌ای از جوانان با ایمان و همت بالا را در داستان اصحاب کهف بیان می‌کند: ﴿إِنَّهُمْ فِتْيَةٌ آمَنُوا بِرَبِّهِمْ وَزِدْنَاهُمْ هُدًى﴾ (الکهف: ۱۳).

ترجمه: آنان جوانانی بودند که به پروردگارشان ایمان آوردند، و ما نیز بر هدایتشان افزودیم. (خرم‌دل، ۱۴۰۰: ۲۹۴)

این آیه نشان می‌دهد که ایمان، شجاعت و همت این جوانان سبب هدایت آنان شد و خداوند آنان را به موفقیت رهنمون ساخت.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نیز مسئولیت‌های بزرگ را به جوانان می‌سپرد؛ مثال بارز آن فرماندهی اسامه بن زید رضی الله عنه است که نشان می‌دهد جوانان با ایمان و همت قادر به پذیرش مسئولیت‌های مهم اجتماعی و سیاسی هستند.

از دیدگاه علمی، تحقیق‌های روان‌شناسی نشان می‌دهند که افرادی که در دوران جوانی دارای انگیزه، هدف‌مندی و همت بالا هستند، در بزرگسالی موفق‌تر بوده و می‌توانند نقش مؤثری در جامعه ایفا کنند. همت باعث می‌شود انسان بتواند بر مشکلات غلبه کرده، خلاقیت و نوآوری داشته باشد و در مسیر اهداف خود ثابت‌قدم بماند.

اسلام تأکید دارد که همت باید با اخلاق، تقوا و تعهد دینی همراه باشد. همت بدون جهت‌گیری اخلاقی ممکن است انسان را به گمراهی و رفتار نادرست سوق دهد. رسول الله ﷺ فرمود: «الْمُؤْمِنُ الْقَوِيُّ خَيْرٌ وَأَحَبُّ إِلَى اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِ الضَّعِيفِ، وَفِي كُلِّ خَيْرٍ، أَحْرَصُ عَلَى مَا يَنْفَعُكَ، وَأَسْتَعِنُ بِاللَّهِ وَلَا تَعْجَزُ» (المسلم، ۱۴۲۷، ۴، ۲۰۵۲).

ترجمه: مؤمن نیرومند نزد خداوند از مؤمن ضعیف بهتر و محبوب‌تر است، هرچند در هر دو خیر و نیکی وجود دارد. بر آنچه برای سودمند است، حریص و کوشا باش، از خدا یاری بخواه و هرگز ناتوان و سست مشو.

این حدیث اهمیت همت، تلاش و توکل را برجسته می‌کند و تأکید دارد که انسان نباید از مشکلات و چالش‌ها مأیوس شود.

همت جوانان همچنین باید به خدمت جامعه و تقویت ارزش‌های دینی و اخلاقی نیز متصل باشد. جامعه‌ای که جوانان آن با همت و ایمان فعالیت می‌کنند، به سوی پیشرفت، عدالت و رفاه حرکت خواهد کرد. قرآن کریم می‌فرماید: ﴿وَقُلْ أَعْمَلُوا فَسِرَى اللَّهِ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ﴾ (التوبه: ۱۰۵).

ترجمه: و بگو عمل کنید؛ زیرا خداوند متعال، پیامبر او و مؤمنان، کردار شما را خواهند دید (خرم‌دل، ۱۴۰۰: ۲۰۳).

این آیه نشان می‌دهد که تلاش و همت انسان‌ها نه تنها برای پیشرفت فردی، بلکه برای تحقق ارزش‌های الهی و سعادت جامعه اهمیت دارد.

جوانان با همت می‌توانند در حوزه علم، فرهنگ، نوآوری و خدمت اجتماعی نقش‌آفرینی کنند. همت باعث می‌شود که آن‌ها بر مشکلات غلبه کنند، فرصت‌ها را بشناسند و مسیر پیشرفت را هموار سازند.

اسلام توصیه می‌کند که همت با توکل به خدا همراه باشد. پیامبر اکرم ﷺ فرمود: «وَاسْتَعِينُوا بِاللَّهِ وَلَا تَعْجَزُوا» (المسلم، ۱۴۲۷، ۴، ۲۰۵۲).

ترجمه: از خداوند یاری بخواید و هرگز ناتوان و سست نشوید.

توکل و همت دو رکن اساسی موفقیت هستند؛ جوانان با همت و توکل می‌توانند به اهداف بزرگ دست یابند و نقش مؤثری در جامعه داشته باشند.

همّت جوانان باعث می شود که آن ها با صبر، استقامت، اخلاق نیکو و تلاش مداوم زندگی کنند و بر مشکلات فائق آیند. قرآن کریم می فرماید: ﴿وَاللَّهُ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ﴾ (آل عمران: ۱۴۷).

ترجمه: و خداوند شکیبایان را دوست دارد (خرم دل، ۱۴۰۰: ۶۸).

صبر و تحمل، که لازمه همّت بلند است، زمینه رشد فرد و جامعه را فراهم می کند. در تاریخ اسلام نیز نمونه های زیادی از جوانان با همّت و شجاعت وجود دارد که با تلاش، علم و ایمان توانستند نقش مؤثر در جامعه و امت ایفا کنند. این نمونه ها نشان می دهد که همّت جوانان یکی از عوامل کلیدی پیشرفت اجتماعی، علمی و دینی است.

نتیجه گیری

بر اساس مباحث و شواهد مطرح شده، می توان نتیجه گرفت که جوانان در آیات قرآن کریم، سنت نبوی و تجربه تاریخی امت اسلامی، نه تنها یک قشر عادی اجتماعی، بلکه «سرمایه راهبردی» هر ملت و محور اصلی تحولات فکری، دینی و تمدنی به شمار می روند. بررسی معارف و پیام های سوره مبارکه کهف نشان داد که این سوره با تمرکز ویژه بر نقش جوانان مؤمن، الگویی جامع از تربیت ایمانی، اخلاقی و اجتماعی ارائه می کند که برای نسل جوان در همه اعصار، به ویژه در شرایط پیچیده معاصر، کاملاً راهگشا است.

یافته ها نشان می دهد که سوره کهف جوانی را به مثابه دوره اوج نیرو، آگاهی و مسئولیت معرفی می کند؛ دوره ای که اگر با ایمان راسخ، معرفت دینی عمیق و جهت دهی صحیح همراه گردد، می تواند به منشأ اصلاح فرد و جامعه تبدیل شود. داستان اصحاب کهف به روشنی بیانگر آن است که ایمان آگاهانه، شجاعت در دفاع از عقیده و صبر در برابر فشارهای اجتماعی، از مهم ترین ویژگی های جوانان صالح است. همچنین تأکید قرآن بر «فتیه آمنوا بر بهم» نشان می دهد که ایمان در سن جوانی، زمینه ساز هدایت افزون تر و توفیق الهی می گردد.

نتایج تحقیق همچنین بر نقش اساسی مدیریت وقت، انتخاب رفیق نیکو، تواضع، صبر، اتحاد و همّت بلند در شکل گیری شخصیت جوان مسلمان دلالت دارد. آیات قرآن و احادیث نبوی به وضوح نشان می دهند که انحراف یا رشد جوان، تا حد زیادی به محیط

اجتماعی، دوستان و میزان خودکنترلی او وابسته است. افزون بر این، تاریخ اسلام گواه آن است که بسیاری از مسئولیت‌های بزرگ دینی، سیاسی و نظامی به جوانان بالیمان و باهمّت سپرده شده و آنان توانسته‌اند به‌خوبی از عهده آن برآیند.

در مجموع، این تحقیق به این نتیجه می‌رسد که بازخوانی معارف سورة كهف می‌تواند به‌عنوان چارچوبی تربیتی و فکری، نقش مؤثری در هدایت جوانان، تقویت هویت دینی آنان و مصون‌سازی‌شان در برابر انحرافات فکری و اخلاقی ایفا کند. سرمایه‌گذاری فکری، تربیتی و فرهنگی بر نسل جوان، نه یک انتخاب، بلکه ضرورتی انکارناپذیر برای سلامت جامعه و آینده امت اسلامی است.

منابع

قرآن کریم

- ابن کثیر، اسماعیل بن عمر. (بی تا). **تفسیر القرآن العظیم**. بیروت: دار المعرفة.
- احمد بن حنبل. (۱۴۲۱ق/۲۰۰۱م). **مسند الإمام أحمد بن حنبل**. (تحقیق: شعب الأرنؤوط، عادل مرشد و دیگران؛ چاپ اول). بیروت: مؤسسة الرسالة.
- بخاری: محمد بن إسماعیل بن إبراهيم بن المغيرة البخاري، أبو عبد الله الجامع الصحيح. (۱۴۰۷). **الطبعة: الأولى دار الشعب - القاهرة**.
- البغوي: عبد الله بن أحمد بن علي الزيد. (۱۴۱۶). **مختصر تفسير البغوي**. الطبعة: الأولى دار السلام للنشر والتوزيع - الرياض
- ترمذی، محمد بن عيسى. (بی تا). **سنن الترمذی**. بیروت: دار إحياء التراث العربي.
- حاکم نیشابوری، محمد بن عبدالله. (۱۴۲۷ق). **المستدرک علی الصحيحین**. بیروت: دار الكتب العلمية.
- خرم دل، مصطفی. (۱۴۰۰). **تفسیر نور**. کردستان، ایران: نشر احسان.
- رازی، محمد بن عمر فخرالدین. (۱۴۲۰ق). **مفاتیح الغیب (التفسیر الكبير)** (چاپ سوم). بیروت: دار إحياء التراث العربي.
- شافعی، محمد شفیع. (۱۳۸۸). **معارف القرآن**. مشهد، ایران: انتشارات شیخ الاسلام احمد جام.
- مجلسی، محمدباقر. (بی تا). **بحار الأنوار**. بیروت: مؤسسة الوفاء.
- مسلم بن الحجاج. (۱۴۳۰). **صحيح مسلم**. بیروت: دار إحياء التراث العربي.
- نووی، یحیی بن شرف. (بی تا). **شرح صحيح مسلم**. بیروت: دار إحياء التراث العربي.